

Η ΘΑΣΟΣ ΣΤΙΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΕΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΤΟΥ 16ου ΚΑΙ 17ου ΑΙΩΝΑ

Ευαγγελία Μπαλτά

Στην ιστοριογραφία της Θάσου διαπιστώνει κανείς εύκολα το κενό που υπάρχει σχετικά με την ιστορία του νησιού κατά τους πρώτους αιώνες της οθωμανικής κατοχής¹. Χαρακτηριστικά ο Απόστολος Βακαλόπουλος αρχίζει το κεφάλαιο το αφιερωμένο στην περίοδο 1479-1760 με τη φράση: «'Υστερ' από τον δεκαεξάχρονο τουρκοβενετικό πόλεμο ως τα μέσα σχεδόν του 18ου αιώνα, η ιστορία της Θάσου είναι σκοτεινή»². Δεν είναι υπερβολή να ειπωθεί ότι είναι περιορισμένες οι γνώσεις μας για την ιστορία της Θάσου στα χρόνια της τουρκοκρατίας πριν υπαχθεί το νησί στην αιγυπτιακή επικυριαρχία. Οι υπάρχουσες μελέτες δημοσιευμένες στο περιοδικό *Θασιακά* αφορούν κυρίως στον 19ο αιώνα, όταν το νησί πέρασε στην επικυριαρχία του

1. Είναι ενδεικτικό ότι στις εκδομένες ιστορίες του νησιού, μετά την εξιστόρηση των γεγονότων της κατάκτησής της από τους Οθωμανούς, αρχίζει η έκθεση των γεγονότων του 19ου και 20ού αιώνα, βλ. για παράδειγμα, Γεώργιος Παπαευστρατίου, *Ιστορία της νήσου Θάσου από αρχαιότατων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Αλεξάνδρεια 1922· Πέτρος Αξιώτης, *Η Θάσος*, Θεσσαλονίκη 1953· Σωτήρης Γερακούδης, *Η ιστορία της Θάσου*, Θεσσαλονίκη 1986. Πρβλ. επίσης το κριτικό σημείωμα για την ιστοριογραφία της Θάσου και την έκθεση σχετικά με το υπάρχον αρχαιολογικό υλικό στην Ελλάδα, τα οποία προτάσσει ο Α. Ε. Βακαλόπουλος στη γαλλική έκδοση της μελέτης του περί Θάσου, Α. Ε. Βακαλόπουλος, *Thasos. Son histoire, son administration de 1453 à 1912*, Παρίσι 1953, σ. 9-11 και του ίδιου, *Ιστορία της Θάσου, 1453-1912*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 175 κεξής.

2. Στο ίδιο, σ. 25. Στο εν λόγω κεφ. ο Βακαλόπουλος παρουσιάζει τα στοιχεία που υπάρχουν σε περιηγητικά κείμενα και πορτουλάνους για την περίοδο 1479-1760. Συμβολή στην ιστορία της περιόδου αυτής αποτελεί και το άρθρο του Απ. Βακαλόπουλου, «Προβλήματα σχετικά με την εγκατάσταση Κωνσταντινουπολιτών προσφύγων στη Θάσο και Τούρκων εποίκων σ' αυτήν πριν και μετά την Άλωση (1453)», *Θασιακά* 7 (1990-1991), σ. 19-27.

Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου. Ελάχιστες είναι οι μελέτες που ασχολούνται με τον 18ο αιώνα: η συντριπτική πλειονότητα αναφέρεται στις πρώτες δεκαετίες του 20ού. Επίσης πρέπει να επισημανθεί ότι οι παραπάνω εργασίες βασίστηκαν κατά κύριο λόγο σε ελληνικό αρχαιακό υλικό που βρέθηκε στις κοινότητες του νησιού ή σε χέρια ιδιωτών, καθώς και σε στοιχεία προξενικών εκθέσεων ή αντίστοιχα στη μαρτυρία περιηγητών³. Αν εξαιρέσει κανείς τα οθωμανικά έγγραφα που δημοσίευσε ο Απ. Βακαλόπουλος στο Παράρτημα της γαλλικής έκδοσης της μελέτης του η ιστορία της Θάσου γράφτηκε ερήμην των οθωμανικών πηγών.

Το κενό που υπάρχει στην ιστοριογραφία του νησιού σχετικά με τους πρώτους αιώνες της οθωμανικής κατάκτησης έρχεται να καλύψει ως ένα βαθμό η ανακοίνωση αυτή. Στηρίζεται σε τέσσερις οθωμανικές απογραφές: οι τρεις, του 16ου αιώνα, καταγράφουν τους φορολογούμενους κατοίκους των χωριών του νησιού και τους φόρους που κατέβαλαν για την παραγωγή τους. Η τέταρτη, των αρχών του 17ου αιώνα, καταγράφει τον πληθυσμό που υποχρεούνταν να καταβάλλει κεφαλοχάρατζο. Οι πηγές που σχολιάζονται αποκινται στο Οθωμανικό Αρχείο της Πόλης, το λεγόμενο Αρχείο Προεδρίας (Başbakanlık Arşivi), και δεν προέκυψαν από μια εξαντλητική έρευνα. Θέλω να πω ότι δεν ασχολήθηκα συστηματικά μέχρι σήμερα με τη συγκέντρωση οθωμανικού αρχαιακού υλικού περί Θάσου. Για παράδειγμα δεν είδα δύο άλλες απογραφές Θάσου στο Αρχείο Tapu ve Kadastro της Άγκυρας⁴. Οι πηγές που σχολιάζονται παρακάτω περιέπεσαν στην αντίληψή μου, στην

3. Μια ενδελεχή επισκόπηση της ιστοριογραφίας της Θάσου έδωσε στα εισαγωγικά κεφάλαια της διατριβής της η *Aglaiā Gretsikou*, *Les sédentaires, leur mouvement et leur impasse: l'île de Thassos, XIXe-XXe siècles*, (ανέκδοτη διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο Paris I), Παρίσι 1998, 2 τόμ. Στοιχεία για τον 16ο αιώνα περιλαμβάνει η μεταπτυχιακή εργασία (Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, no 829) του *Şenol Kalaycı*, *Taşoz Adasının Tarihi Hakkında bir Araştırma*, Ισταμπούλ 1970-71, ο οποίος επεξεργάζεται τις απογραφές TT 434 και TT 702. Υπάρχουν πολλά και σοβαρά λάθη στην παρουσίαση των στοιχείων των καταστάσεων.

4. Πρόκειται για το κατάστιχο TK 121 (παλαιά αριθμηση 495), ένα αναλυτικού τύπου κατάστιχο του έτους 1673-74, όπου καταγράφονται νησιά του Αιγαίου, και το οποίο συνοδεύεται από κανονισμούς. Ο κανονισμός της Θάσου του άλλου καταστάσιου, του TK 105, αναλυτικού κι αυτού χωρίς όμως χρονολογία, εκδόθηκε από τον *Ö. L. Barkan*, *XV ve XVI inci asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraat ekonomisinin hukukî ve mali esasları*, I. Kanunlar, Ισταμπούλ 1943, σ. 343-346. Πρόκειται για τον αναλυτικότερο όλων των γνωστών μέχρι τώρα κανονισμών της Θάσου. Ο John Alexander αναφέρει το TK 141 του 1601, βλ. *John Ch. Alexander*, *Toward a History of Post-Byzantine Greece: The Ottoman Kanunnames for the Greek Lands, circa 1500-circa 1600*, Αθήνα 1985, σ. 34.

τελευταία δεκαετία, κατά τη διάρκεια ερευνών μου για τον εντοπισμό στοιχείων που αφορούσαν άλλες θεματικές. Επωφελήθηκα της τύχης, μια και από παλιά έχω την επιθυμία να ασχοληθώ κάποτε με την ιστορία της οθωμανικής περιόδου της γενέτειράς μου Καβάλας και της περιοχής της. Όσο κι αν αυτές οι τέσσερις απογραφές προσκομίζουν πολύτιμες πληροφορίες για τους άγνωστους πρώτους αιώνες της ιστορίας του νησιού, είναι αναγκαίο να επιχειρηθεί κάποτε μια συστηματική έρευνα στα οθωμανικά αρχεία της Τουρκίας, διότι είναι βέβαιο ότι μια τέτοια έρευνα θα φώτιζε τη «σκοτεινή» ιστορία της Θάσου κατά την τουρκοκρατία.

Η ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗ (ΤΤ 434)

Το πρώτο χρονολογικά κατάστιχο, το *Taru Tahrir* 434, συντάχθηκε επί Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή. Περιλαμβάνει την απογραφή της Καλλίπολης, Ίμβρου, Θάσου, Λήμνου και Σαμοθράκης⁵. Το κατάστιχο συνοδεύεται από το κείμενο της νομοθεσίας που ρύθμιζε τη φορολογία των παραπάνω περιοχών⁶. Η Θάσος αυτήν την εποχή ανήκει στο χάσι του μιλριβά της Καλλίπολης· σύμφωνα με την απογραφή του 1519 (*Taru Tahrir* 75) ανήκε στα χάσια του σουλτάνου⁷.

Στην απογραφή του σουλτάνου Σουλεϊμάν (ΤΤ 434, σ. 67a-72a) σημειώνονται οι εξής 5 κοινότητες: Λιμανχισάρ, Θεολόγος⁸, Γενίχισαρ⁹, Μπουλ-

5. Κατά τον John Alexander η απογραφή χρονολογείται την 1 Σαφέρ 927 (11 Ιανουαρίου 1521), βλ. *John Ch. Alexander*, όπ.π., σ. 34. Ο Ahmed Akgündüz παραθέτει το εισαγωγικό σημείωμα που συνοδεύει την απογραφή, όπου αναφέρεται ότι αυτή έγινε με διαταγή του σουλτάνου Σουλεϊμάν και απογραφέας ήταν ένας ονόματι Χασάν, βλ. *Ahmed Akgündüz*, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, τ. 5 (κανονναμέδες του σουλτάνου Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή), Ισταμπούλ 1992, σ. 402 και για το κείμενο των φορολογικών νομοθεσιών του σαντζακίου της Καλλίπολης, βλ. στο ίδιο, σ. 403-411· για τον κανονναμέ της Θάσου, βλ. σ. 404-405. Στην απογραφή ΤΤ 434 αναφέρεται και ο Απ. Βακαλόπουλος, ο οποίος αντλεί στοιχεία από τον Ö. L. Barkan, βλ. *Απ. Βακαλόπουλος*, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1976, σ. 116.

6. Τη φορολογική νομοθεσία της Θάσου που συνοδεύει την απογραφή ΤΤ 434 δημοσίευσε ο *John Alexander*, όπ.π., σ. 88-89 με αγγλική μετάφραση του κειμένου, σ. 264-265.

7. Την πληροφορία αντλώ από τον Ö. L. Barkan, όπ. π., σ. 240, ο οποίος εξέδωσε τον κανονναμέ της Θάσου που συνοδεύει την απογραφή του 1519. Τον ίδιο κανονναμέ εξέδωσε και μετέφρασε ο *J. Alexander*, όπ. π., σ. 86-87, 89 και σ. 262-263, 265 και ο *Ahmed Akgündüz*, όπ. π., τ. 3 (κανονναμέδες του σουλτάνου Σελίμ Γιαζούζ), Ισταμπούλ 1991, σ. 404-406.

8. Για τις εκκλησίες του Θεολόγου, την ίδρυση του οικισμού και τη θέση του, καθώς και τη σχετική βιβλιογραφία, βλ. *Αργύρης Μπακιωτζής*, «Το μονύδριο της Παναγίας και

γάρ¹⁰ και το κάστρο της Κακής Ράχης (kale-i Kaki Rahi). Ο Πιρί Ρεΐς στον πορτουλάνο του¹¹ σημειώνει στις αρχές του 16ου αιώνα τρία κάστρα περιγράφοντας τη θέση τους: «η Θάσος¹² στο Β. τμήμα του νησιού ήταν κτισμένη πάνω σε λόφο, δυο μίλια περίπου από το λιμάνι, όπου μόνο μικρά πλοία μπορούσαν να ελλιμενιστούν· το Γενίχισαρ βρισκόταν στο κέντρο του νησιού, ανάμεσα σε βουνά και, το τρίτο, το Καγκίρι¹³, στη δυτική πλευρά του νησιού ήταν κτισμένο πάνω σε έναν βράχο, δυο μίλια από τη θάλασσα». Στους πέντε οικισμούς της απογραφής που εξετάζουμε καταγράφονται συνολικά 840 (844) φορολογικές μονάδες που κατατάσσονται σε τρεις φορολογικές κατηγορίες: νοικοκυριά, άγαμοι, χήρες. Οι χήρες, όπως δηλώνεται στο κατάστιχο, πλήρωναν 6 άσπρα για το φόρο της σπέντζας και από 25 άσπρα οι κατηγορίες των αγάμων και των οικογενειών. Το νησί κατέβαλλε 69.250 άσπρα το χρόνο σύμφωνα με τα στοιχεία της πηγής μας.

ο Θεολόγος της Θάσου», *Μακεδονικά* 24 (1984), σ. 112 κεξής. Εν πολλοίς οι ίδιες πληροφορίες επαναλαμβάνονται στη μελέτη του Νικολάου Τσιλογεώργη, «Η ιστορία του Θεολόγου (1287-1912)», *Θασιακά* 8 (1992-1993), σ. 114-149.

9. Ως Νεόκαστρο το μνημονεύει ο Κυριάκος Αγκωνίτης (*Cyriacus of Ancona's Journey in the Propontis and the Northern Aegean, 1444-1445*, έκδ. E. W. Bodnar-Ch. Mitchele, Philadelphia 1976), όταν περιηγήθηκε το νησί το 1444-45, βλ. *Χαράλαμπος Μπακιρτζής*, «Τρεις επιγραφές στο κάστρο της Θάσου», *Θασιακά* 1 (1984), σ. 19, ο οποίος το ταυτίζει με το Κάστρο. Στα μεταγενέστερα χρόνια επιχειρήθηκε να ονομάζεται Κάστρο. Υποθέτω ότι στους πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας ονομάζεται Γενίχισαρ (Νεόκαστρο) για να αντιδιαστέλλεται από το παλαιότερο κάστρο, τον Λιμένα (Λιμάνχισαρ) ή Θάσο, που υπήρξε και το διοικητικό κέντρο του νησιού.

10. Ο Απ. Βακαλόπουλος υποστηρίζει ότι το χωριό πήρε το όνομά του από μεμονωμένους Βούλγαρους εργάτες και κτίστες που έρχονταν συχνά στο μέρος αυτό από πολλά χρόνια και όχι από μαζική ξενική βουλγάρικη μετανάστευση, βλ. *Απ. Βακαλόπουλος*, *Ιστορία της Θάσου*, όπ. π., σ. 122. Αντίθετη άποψη υποστηρίζει ο Κ. Χιόνης· κατ' αυτόν το τοπωνύμιο Βουλγάρο προήλθε μάλλον από την ύπαρξη του μετοχίου της μονής Ζωγράφου του Αγ. Όρους (έχει Βουλγάρους μοναχούς) και το οποίο υπήρχε μέχρι πρόσφατα στο Ραχώνι (η νέα ονομασία του Βούλγαρω) και ονομαζόταν των «Βουλγάρων», βλ. *Γ. Κουκλιάτη*, *Ο Μοναχισμός και τα μοναστήρια της ιεράς μητροπόλεως Φιλίππων Νεαπόλεως και Θάσου*, Καβάλα 1992.

11. *P. Kahle*, *Piri Re'is Bahriye. Das türkische Segelhandbuch für das Mittel-ländische Meer vom Jahre 1521*. Herausgegeben, übersetzt und erklärt, Berlin-Leipzig 1926, τ. I: κείμενο, σ. 11-13, τ. II: γερμανική μετάφραση, σ. 17-20.

12. Κάστρο της Θάσου αναφέρεται και στους ελληνικούς πορτουλάνους του 16ου αιώνα ο Λιμένας, βλ. *Armand Delatte*, *Les portulans grecs*, Παρίσι-Λιέγη 1947, σ. 306.

13. Πρόκειται για την Κακή Ράχη.

Πίνακας 1α: Φορολογούμενος πληθυσμός (ΤΤ 434)

Χωριά	σπίτια	άγαμοι	χήρες
Λιμάνχισαρ	109 (112) ¹⁴	86 (84)	14
Θεολόγος	162 (170)	100 (96)	29
Γενίχισαρ	63	51 (49)	12
Μπουλγάρ	61 (63)	29	11
κάστρο Κακή Ράχη	59	43	11
ΣΥΝΟΛΟ	454 (467)	309 (300)	77

Ο πολυπληθέστερος οικισμός της Θάσου είναι ο Θεολόγος, ο οποίος πρέπει να συνδεόταν διοικητικά με το χωριό Γενίχισαρ, αφού από κοινού πλήρωναν ορισμένους φόρους, όπως το φόρο για την εκτροφή προβάτων, για το μέλι, κριθάρι, λινάρι· από κοινού επίσης πλήρωναν και ένα φόρο για τις αποζημιώσεις των καλλιεργειών που κατέστρεφαν τα ζώα (*adet-i desthâni*)¹⁵. Τα προϊόντα της Θάσου σύμφωνα με τους καταγεγραμμένους φόρους στο κατά-

14. Οι εντός παρενθέσεως αριθμοί προέκυψαν από την καταμέτρηση των ονομαστικά καταγεγραμμένων φορολογουμένων. Ουσιαστικά η διαφορά ανάμεσα στους ονομαστικά εγγεγραμμένους κατοίκους και στους συνολικούς αριθμούς του γραφέα είναι μόλις 4 φορολογικές μονάδες. Ο γραφέας σημειώνει ως σύνολο οικογενειών 454 αντί 467 και 309 αγάμους αντί 300.

15. Για το φόρο βλ. *Ö. L. Barkan*, *όπ. π.*, σ. 49 § 8 και *J. Alexander*, *όπ. π.*, σ. 453. Πρόκειται για φόρο του οθωμανικού δημοσίου επί των προστίμων, τα οποία εισέπρατταν οι κοινότητες του νησιού για τη φθορά της παραγωγής που προξενούσαν τα ζώα που εισέβαλλαν στις καλλιέργειες καταστρέφοντάς τις· τούτο πιστοποιεί έμμεσα την αναπτυγμένη κτηνοτροφία των δυο οικισμών, Θεολόγου και Γενίχισαρ. Αν κρίνει κανείς από το φόρο των προβάτων (11.500 άσπρα) πρέπει να υπήρχαν στα δυο αυτά χωριά τουλάχιστον 11.500 πρόβατα, διότι βάσει της νομοθεσίας οι Θάσιοι πλήρωναν ένα άσπρο για κάθε πρόβατο και κατσίκι. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που ο φόρος απαντά μόνο στις δυο αυτές κοινότητες. Πρβλ. το ιλάμι (20 Ιουλίου 1792) για τις διαφορές των κοινοτήτων Θεολόγου και Γενίχισαρ για την εκμετάλλευση βοσκοτόπων. Οι διενέξεις μεταξύ τους έγινε αφορμή να εκδοθεί φερμάνι από τον Σελίμ τον Γ', βλ. *A. E. Bakalopoulos*, *όπ. π.*, σ. 95-97. Για τις καταστροφές που προξενούσαν τα ζώα στις καλλιέργειες υπάρχουν πολλές μαρτυρίες στο αρχαικό υλικό της Θάσου, βλ. για παράδειγμα το έγγραφο διαμαρτυρίας (22 Αυγ. 1875) του ηγουμένου της μονής Εικοσιφοινίσσης προς τους προεστώτες της κοινότητας Σωτήρος για τις καταστροφές που προκαλούν τα γίδια των χωρικών στα ελαιόδεντρα και τα αμπέλια του μετοχίου της μονής στον Σωτήρα. Βλ. *Κωνσταντίνος Χιόνης*, «Ανέκδοτα Θασιακά έγγραφα των ετών 1769-1909», *Θασιακά* 5 (1988), σ. 118.

Πίν. 1β: Φόροι (ΤΤ 434)

χωριά	σπέντζα	μούστος	πρόβατα	κατσίκες	ελιές	μελίσσια	καρύδ. αμύγδ.	τελωνείο
Λιμάνχισαρ	4.959	3.900	400	800	150	155	89	3.600
Θεολόγος	6.724	2.746	—	—	100	—	70	—
Γενίχισαρ	2.922	3.400	11.500	—	100	1.000	300	—
Βούργαρο	2.341	5.803	3.750	—	850	231	—	—
Κακήραχη	2.616	1.750	2.900	—	140	161	—	—
ΣΥΝΟΛΟ	19.562	17.599	18.550	800	1.340	1.547	459	3.600

στιχο φαίνεται να ήταν: κρασί, κτηνοτροφία (πρόβατα, κατσίκια, χοίροι), λάδι, μέλι, αμύγδαλα, καρύδια, σύκα, μετάξι, βελανίδια, βρώμη και λινάρι, για τα οποία πληρώνουν δεκάτη. Οι Θάσιοι στα χρόνια του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή¹⁶ δεν πλήρωναν το φόρο ζευγαριού (resm-i çift), που αναλογούσε σε 50 άσπρα ανά ζευγάρι καλλιεργήσιμης γης, ούτε και το σιτηρέσιο (yemlik) στον φοροεισπράκτορα, που ήταν μισό κοιλό βρώμη για κάθε ζευγάρι γης. Αυτοί οι φόροι καταγράφονται στον κανουνναμέ του σουλτάνου Σελίμ¹⁷. Με βάση πάντα τη φορολογική νομοθεσία του Σουλεϊμάν, οι Θάσιοι πλήρωναν ένα άσπρο για κάθε μελίσσι και δυο άσπρα για τη βοσκή τους (resm-i ağıl), όπως ένα άσπρο κατέβαλαν και για κάθε πρόβατο ή κατσίκια που εξέτρεφαν.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι οι φόροι που κατέβαλε το νησί την εποχή αυτή στον μιρλιβά της Καλλίπολης χονδρικά διαιρούνταν σε τρία μέρη: σπέντζα (19.562 άσπρα), κτηνοτροφία (19.350 άσπρα) και μούστος (17.599 άσπρα). Το νησί επίσης πλήρωνε έναν κατ' αποκοπήν φόρο, δηλαδή πλήρωνε ετησίως ένα ποσό για το οποίο συμφωνούσαν οι εκπρόσωποι του νησιού και οι αντίστοιχοι της οθωμανικής εξουσίας, για τα εκτρεφόμενα κατσίκια και αρνιά: ο φόρος προσγράφεται στη μερίδα της κοινότητας του Λιμάνχισαρ, διοικητικού κέντρου του νησιού, και δεν απαντά σε φορολογία άλλης κοινότητας του νησιού: κατά πάσα πιθανότητα αφορούσε όλο το νησί¹⁸. Δεύτερη στην τάξη

16. Βλ. παραπάνω σημ. 6.

17. Βλ. παραπάνω σημ. 7.

18. Στο επόμενο χρονολογικά κατάστιχο παρατηρούμε ότι μεταξύ των φόρων του Λιμάνχισαρ υπάρχει και ο φόρος σφαγής αρνιών και κατσικιών, ο οποίος δεν απαντά στη φορολογία άλλων κοινοτήτων του νησιού. Ενδεχομένως ο φόρος που σημειώνεται στο κατάστιχο ΤΤ 434 (keçi ve koyun fi sene maktu 800 akçe) να αντιστοιχεί στο φόρο για τα

πρόστιμα κ.ά. φόροι	σύντα κουκούλια όσπρια	βελαν.	χοίροι	μύλοι	λινάρι	βρώμη	ΣΥΝΟΛΟ
370	49	—	—	—	—	—	14.500 (14.472)
—	30	80	50	140	—	—	10.000 (9.940)
2.000	228	40	50	110	150	200	22.000
—	243	—	35	92	—	675	14.000 (14.020)
600	393	—	20	15	—	158	8.750 (8.753)
2.970	943	120	155	357	150	1.033	69.250 (69.185)

απασχόληση που αποφέρει υψηλά εισοδήματα, είναι η αμπελουργία. Συνεπώς η κύρια απασχόληση των Θάσιων στις πρώτες δεκαετίες του 16ου αιώνα ήταν η κτηνοτροφία και η αμπελουργία.

Τα ποσά των φόρων που βαρύνουν την παραγωγή λαδιού, μελιού, οπωροφόρων δέντρων κλπ. είναι μικρότερα. Πρέπει να σημειωθεί ότι υψηλός είναι και ο τελωνειακός φόρος που πληρώνει η πρωτεύουσα της Θάσου, το Λιμάνχισαρ. Τούτο σημαίνει ότι εξαγόταν σημαντικό ποσοστό της θασιακής παραγωγής. Κατά τη φορολογική νομοθεσία που ρύθμιζε τις συναλλαγές στο λιμάνι του Λιμάνχισαρ και η οποία διατηρήθηκε ως είχε από το 1519 και στα χρόνια του Σουλεϊμάν, οι Θάσιοι κατέβαλαν 4 άσπρα για τα μεγάλα ζώα που εισάγονταν ή εξαγόταν από το νησί και 1 άσπρο για κάθε 4 πρόβατα. Για προϊόντα, όπως για παράδειγμα το λάδι, ο τελωνειακός φόρος ήταν 2%, όσο για το μέλι κατέβαλαν 1 άσπρο για κάθε καντάρι που εξήγγαν¹⁹.

Πάντα με βάση τη φορολογική νομοθεσία που συνοδεύει την απογραφή του Σουλεϊμάν πληροφορούμαστε ότι το νησί από παλιά εξαιρούνταν από το φόρο *avariz-i divaniye*, διότι ήταν νησί. Οι Θάσιοι είχαν στα χέρια τους, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά το κείμενο, την υψηλή αυτή διαταγή (*ahkâm-i şerif*), η οποία έγινε σεβαστή και από τον Σουλεϊμάν. Συνέχισαν λοιπόν να είναι απαλλαγμένοι και στα χρόνια της βασιλείας του σουλτάνου αυτού από την έκτακτη αυτή εισφορά.

Η ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ 1570

Η δεύτερη χρονολογικά απογραφή της Θάσου περιλαμβάνεται στο κατά-

σφαγιαζόμενα ζώα (*adet-i karan-i koyun ve keçi boğazlıyor*) που απαντούμε στην απογραφή του 1570.

19. *Ahmed Akgündüz*, όπ. π., σ. 405.

στιχο Tapu Tahrir 490 και χρονολογείται το 1570· συντάχθηκε με διαταγή του Σελίμ του Β' ²⁰. Η Θάσος συνέχισε να ανήκει στο χάσι του καπουδάν πασά και διοικητικά υπαγόταν στην Καβάλα (ΤΤ 490, σ. 172). Στο κατάστιχο απογράφονται η Καλλίπολη, Λήμνος, Σαμοθράκη, Ίμβρος, Θάσος, Καβάλα, Μάλγαρα, Ίψαλα, Κομοτηνή κλπ. Η απογραφή συνοδεύεται από τη φορολογική νομοθεσία της Καλλίπολης, Λήμνου, Σαμοθράκης, Ίμβρου και Θάσου· η τελευταία ταυτίζεται απόλυτα με αυτή της εποχής του Σουλεϊμάν.

Στα πέντε χωριά της προηγούμενης απογραφής, Λιμάνχισαρ, Θεολόγος, Γενίχισαρ, Βούλγαρο και Κακή Ράχη έρχεται τώρα να προστεθεί και ο οικισμός Καζαβίτι, που προφανώς δημιουργήθηκε στα χρόνια που ακολούθησαν την απογραφή του Σουλεϊμάν ²¹. Το 1570 οι κάτοικοι των χωριών Λιμάνχισαρ, Θεολόγου και Γενίχισαρ, καταγράφονται ανά ενορίες —μαχαλάδες σημειώνονται στο κατάστιχο— οι οποίες φέρουν το όνομα παπά. Μάλλον αυτό πρέπει να σημαίνει ότι υπήρχαν αντιστοίχως και ισάριθμες εκκλησίες στους τρεις αυτούς οικισμούς. Καταγράφονται οι εξής ενορίες:

Λιμάνχισαρ

ενορία Παπά-Δούκα,	σπίτια: 53,	άγαμοι: 47
» Παπά-Συνόδη,	» : 46,	» : 30
» Παπά-Κόλια,	» : 36,	» : 32
» Παπά-Λάζαρη,	» : 42,	» : 26

Θεολόγος

ενορία Παπά-Σίμου,	σπίτια: 45,	άγαμοι: 23
» Παπά-Γιώργη Χαμοκίλη,	» : 57,	» : 24
» Παπά-Δημήτρη,	» : 47,	» : 19
» Παπά-Αργυρού,	» : 40,	» : 27
» Παπά-Θοδωρή,	» : 42,	» : 33
» Παπά-Διακούλη,	» : 37,	» : 27
» Παπά-Γιώργη,	» : 45,	» : 37
» Παπά-Βασιλικού,	» : 43,	» : 21
» Παπά-Καμολινάρη,	» : 31,	» : 15

20. Ο *Ahmed Akgündüz*, όπ. π., τ. 7 (κανονναμέδες των σουλτάνων Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή και Σελίμ Β'), σ. 516 χρονολογεί το 1567 το κατάστιχο ΤΤ 490.

21. Η μαρτυρία των οθωμανικών απογραφών για τους οικισμούς του νησιού επιβάλλει την αναθεώρηση παλαιότερων απόψεων σχετικά με τη χρονολογία ίδρυσης πολλών θασιακών οικισμών.

Γενίχισαρ

ενορία Παπά-Δημήτρη,	σπίτια: 25,	άγαμοι: 15
» Παπά-Μελενίκου,	» : 32,	» : 13
» Παπά-Γιάννη,	» : 42,	» : 39
» Παπά-Γιώργη,	» : 27,	» : 15
» Μαριόζ ²² ,	» : 27,	» : 21

Πίνακας 2α: Φορολογούμενος πληθυσμός (ΤΤ 490)

Χωριά	Σπίτια	Άγαμοι
Λιμάνχισαρ	177	117 (137)
Θεολόγος	387	226
Μπουλγάρ	105	75
Γενίχισαρ	149 (153) ²³	108 (103)
Κακή Ράχη	83	69 (70)
Καζαβίτι	50	34 (32)
ΣΥΝΟΛΟ	951 (955)	629 (643)

Συνολικά το 1570 εγγράφονται 1.580 (1.598) φορολογικές μονάδες στο κατάστιχο, οι οποίες κατατάσσονται σε δυο κατηγορίες: οικογένειες και άγαμοι· οι τελευταίοι πληρώνουν το ίδιο ποσό με τις οικογένειες ως σπέντζα, 25 άσπρα. Για εισπρακτικούς λόγους καταργήθηκε η φορολογική κατηγορία των χηρών, η οποία πλήρωνε μόνο 6 άσπρα, και ενσωματώθηκε στις άλλες δυο φορολογικές κατηγορίες.

Ο Θεολόγος εξακολουθεί να είναι σύμφωνα και μ' αυτήν την απογραφή το πολυπληθέστερο χωριό με 613 φορολογούμενα νοικοκυριά. Παρατήρησα όμως ότι πληρώνει μόλις το 1/3 της σπέντζας που όφειλε να καταβάλλει. Η ειδική αυτή φορολογική μεταχείριση υποδεικνύει μια πιθανή υποχρέωση του χωριού απέναντι στο οθωμανικό κράτος, έναντι της οποίας είχε αυτήν τη φορολογική ελάφρυνση.

Το ποσό του φόρου που εισπράττει ο μιρλιβάς από τη Θάσο παραμένει

22. Προφανώς πρόκειται για το μετέπειτα οικισμό Μαριές.

23. Οι εντός παρενθέσεως αριθμοί προέκυψαν από την καταμέτρηση των ονομαστικά καταγεγραμμένων φορολογουμένων.

αμετάβλητο σε σχέση με το προηγούμενο κατάστιχο: 69.250 άσπρα, μολονότι στο μεταξύ έχει προστεθεί στο εισόδημα του μιλριβά και η φορολογία του χωριού Καζαβίτι. Έχουν μειωθεί όμως αισθητά το 1570 τα ποσά των φόρων του κρασιού και της κτηνοτροφίας: φτάνουν μόλις το τρίτο των ποσών της απογραφής του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή. Τούτο να σημαίνει περιορισμό της παραγωγής ή καταμερισμό του φόρου; Κατά την άποψή μου μάλλον πρόκειται για καταμερισμό της φορολογίας, διότι ο διπλασιασμός του ποσού του τελωνειακού φόρου συνηγορεί υπέρ μιας οικονομικής άνθησης του νησιού. Η στέρεη όμως απάντηση στο ερώτημα θα προκύψει εφόσον προηγηθεί έρευνα στο σύνολο των υπαρχουσών απογραφών. Οι διακυμάνσεις στη φορολογία των τομέων αυτών της θασιακής οικονομίας αλλά και γενικώς η κίνηση του συνολικού φόρου θα υποδείξει πιθανώς αν πρόκειται για μείωση της παραγωγής ή επιμερισμό του φόρου.

Επιστρέφοντας στο κατάστιχο του 1570 πρέπει να επισημανθεί ότι η κύρια παραγωγή της Θάσου δεν έχει διαφοροποιηθεί σε σχέση με τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα. Το νησί συνεχίζει να παράγει βρώμη, κρασί, λάδι, μέλι, φρούτα, βαλανίδια, και οι κάτοικοί του να ασχολούνται με την κτηνοτροφία. Η κτηνοτροφία και το κρασί διατηρούν την πρωτοκαθεδρία στην παραγωγή, αν κρίνει κανείς από τα ποσά των φόρων, μολονότι, όπως σημειώσαμε παραπάνω, είναι αισθητά μειωμένα. Αντίθετα ο φόρος του λαδιού σε σχέση με την απογραφή του σουλτάνου του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή έχει τριπλασιαστεί, γεγονός που παραπέμπει σε μια ανάλογη αυξημένη παραγωγή. Συνεπώς ήδη από τα τέλη του 16ου αιώνα παρατηρείται η σταδιακή αύξηση της ελαιοκομίας, της οποίας τα προϊόντα, λάδι και ελιές, σύμφωνα με τη μαρτυρία των περιηγητών, θα καταστούν τα κύρια προϊόντα του νησιού με αξιόλογες εξαγωγές τον 18ο αιώνα²⁴.

Διπλάσιος παρουσιάζεται και ο τελωνειακός φόρος. Στην προηγούμενη απογραφή ήταν 3.600 άσπρα και προσγραφόταν στο Λιμάνχισαρ, το 1570 έφτασε τα 7.200 άσπρα²⁵. Συνολικά η Θάσος πληρώνει το 1570, όπως προαναφέρθηκε, το ίδιο ποσό φόρου στο μιλριβά της Καλλίπολης: 69.250 άσπρα, των οποίων τα 29.020, το ήμισυ σχεδόν της συνολικής φορολογίας, αντιστοιχούν στην πληρωμή της σπέντζας.

24. Βλ. *Aglaiā Gretsikou, Les sédentaires*, όπ. π., σ. 20-27. Πρβλ. το κεφ. *La production agricole (Le XVIIe et le XIXe siècle)*. Βλ. επίσης *Σοφία Τσιρικτζίδου, «Το γαλλικό εμπόριο κατά το 18ο αιώνα στη Θάσο»*, *Θασιακά* 6 (1989), σ. 123-129.

25. Επιμερίζεται το 1570 σε όλες τις κοινότητες του νησιού: το Λιμάνχισαρ πλήρωνε 4.050 άσπρα, ο Θεολόγος και το Βουλγάρο από 1.000, το Γενίχισαρ 550, η Κακή Ράχη 250 και το Καζαβίτι 350 άσπρα.

Στην απογραφή του 1570 και ορισμένοι νέοι φόροι:

α) ο φόρος βοσκής (*resm-i ağıl*) που, όπως γνωρίζουμε από τους κανονναμέδες, αφορούσε τα μελίσσια. Οι Θάσιοι πλήρωναν φόρο βοσκής 2 άσπρα για κάθε μελίσι. Αναφέρεται στις νομοθεσίες της Θάσου ήδη από το 1519²⁶, για πρώτη όμως φορά εγγράφεται σε φορολογικό κατάστιχο. Βαρύνει και τις έξι κοινότητες του νησιού, και φτάνει τα 1.000 άσπρα συνολικά.

β) ο φόρος *koruculuk*²⁷: τα χωριά Θεολόγος και Βούλγαρο πληρώνουν αντίστοιχα 100 και 250 άσπρα για τα ποσά αποζημιώσεων που εισπράττουν από τους υπαιτίους καταστροφών στις καλλιέργειες. Εξακολουθεί ωστόσο να υφίσταται και ο ανάλογος με το *koruculuk* φόρος *adet-i deştbanı*, τον οποίο πληρώνουν όλες οι κοινότητες μαζί με το φόρο γάμου, το φόρο για τη μεταβίβαση γαιών κ.ά.

γ) ο φόρος για την εκμετάλλευση πίσσας. Ο όρος που χρησιμοποιείται στο κατάστιχο είναι (*furun-i zift*) και δηλώνει την ύπαρξη φούρνων που επεξεργάζονται πίσσα. Το φόρο αυτό πληρώνουν τα χωριά Γενίχισαρ και Καζαβίτι.

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο αυτού του καταστίχου είναι ότι μεταξύ των φόρων των οικισμών της Θάσου απογράφονται και οι φόροι που πληρώνουν τα μετόχια του Αγίου Όρους και της Εικοσιφοίνισσας του Παγγαίου αλλά και ντόπια μοναστήρια για την παραγωγή τους²⁸. Τα σημειώνω με τη σειρά που απαντούν στο κατάστιχο:

26. Βλ. σημ. 7 και *J. Alexander*, όπ. π., σ. 477.

27. Για το φόρο αυτό, βλ. *Ö. L. Barkan*, όπ. π., σ. 286 § 52 και τα λήμματα *korucu*, *korucubaşı* στο *Mehmet Zeki Pakalin, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, τ. 2, Ισταμπούλ 1983, σ. 296.

28. Για τα μετόχια του Αγίου Όρους και της μονής Εικοσιφοίνισσης στη Θάσο, βλ. *Γ. Συμωράκης*, Το Άγιον Όρος, Αθήνα 1903, σ. 73, 395, 445, 480, 502, 516, 530, 547, 561, 576, 607, 617 και 654. Επίσης βλ., *Ε. Ξηροποταμινός*, Η εν Αγίω Όρει Άθω ιερά, βασιλική, πατριαρχική και σταυροπηγιακή σεβασμία μονή του Ξηροποτάμου 424-1925, Θεσσαλονίκη 1926, σ. 118, 124, 136, 174-175, 183-188 και 190. *Γεώργιος Κονκλιάνης*, «Τα μετόχια του Αγίου Όρους στην Καβάλα και στη Θάσο», *Θασιακά* 6 (1989), σ. 93-103. Το κεφ. αυτό περιλαμβάνεται και στο βιβλίο του *Ο μοναχισμός και τα μοναστήρια...*, όπ. π., σ. 64-77. Για την Εικοσιφοίνισσα, βλ. *Γ. Παπάζογλου*, Τα χειρόγραφα της Εικοσιφοίνισσης (κατάλογοι και καταγραφές), Αθήνα 1991, σ. 51 και 164 χωρίς ιδιαίτερες λεπτομέρειες του ιδίου, «Η πτώχευση της Εικοσιφοίνισσης μέσα από άγνωστα έγγραφα του Ιστορικού Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών», *Παρνασσός* 30 (1988), σ. 323-339 του ιδίου, «Ποικίλα παλαιογραφικά και άλλα», *Θασιακά* 6 (1989), σ. 81-84, όπου και η σχετική βιβλιογραφία. Η ύπαρξη μετοχίου της μονής Εικοσιφοίνισσης στο Σωτήρα μαρτυρείται το 1627, βλ. *Δαμασκηνού [Μοσχόπουλου]*, Η ιερά μονή της Εικοσιφοίνισσης μετά των σχετικών προς τα περί αυτής πόλεων και χωριών (μελέτη τοπογραφική και ιστορική), Κων/πολη 1896, σ. 51. Βλ. επίσης *Κ. Τσιάνια*, Ιστορία της ιεράς μονής Εικοσιφοίνισσης

Πίν. 2β: Φόροι (ΤΤ 490)

χωριά	σπέντζα	μούστος	τελωνείο	πρόβατα	σύκα κονκούλια κ.ά.	φόρος σφαγής	μελίσινα φόρος βοσκής
Λιμάνχισαρ	7.350	1.000	4.050	400	150	200	250
Θεολόγος	4.750	—	1.000	650	300	—	90
Βούλγαρο	4.475	500	1.000	2.710	175	—	401
Γενίχισαρ	6.420	5.000	550	1.080	500	—	780
Κακή Ράχη	3.825	—	250	740	200	—	140
Καζαβίτι	2.200	1.100	350	1.000	247	—	230
ΣΥΝΟΛΟ	29.020	7.600	7.200	6.580	1.572	200	1.891

Λιμάνχισαρ

μοναστήρι Παναγιά: 100 άσπρα

Θεολόγος

μοναστήρι Αγ. Γιάννη²⁹ : 200 άσπρα
 » 'Αγ. 'Όρος³⁰ : 100 »
 » Δοχειαρίου : 50 »
 » Παντοκράτορος³¹ : 100 »

Γενίχισαρ

μοναστήρι Καρακάλλου : 100 άσπρα

Κακή Ράχη

μοναστήρι Εικοσιφοίνισσας: 200 άσπρα

Παγγαίου μετά παρακλητικού κανόνος της χειροποιήτου και ακολουθίας του αγίου Διονυσίου πατριάρχου..., Δράμα 1958, σ. 29 και Δ. Παναγόπουλου, Ιερά μονή Εικοσιφοίνισσας Παγγαίου, Αθήνα 1968, σ. 26.

29. Άραγε να πρόκειται για το μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου;

30. Δεν κατονομάζεται, απλά σημειώνεται ως μοναστήρι 'Αγιο 'Όρος.

31. Στον κανονισμó του καταστήχου ΤΚ 105 αναφέρεται óτι στην Κακή Ράχη υπήρχαν εκτάσεις του μετοχίου 'Αγιοι Ανάργυροι της μονής Παντοκράτορος, βλ. Ó. L. Barkan, óπ. π., σ. 346 § 11.

μύλοι	ελιές	χειροί	μοναστήρια	πρόστιμα κ.ά. φόροι	βρώμη	βελανίδια	πίσσα	ΣΥΝΟΛΟ
100	300	100	100	500	—	—	—	14.500
280	350	60	450	450	500	100	—	8.963 (8.980)
100	1.000	89	—	850	700	—	—	12.000
160	3.000	200	100	400	1.140	150	450	20.000 (19.930)
—	350	85	200	579	300	47	—	6.750 (6.716)
—	450	80	100	600	430	—	150	7.037 (6.937)
640	5.450	614	950	3.379	3.070	297	600	69.250 (69.063)

Καζαβίτι

μοναστήρι Αγ. Γεωργίου : 100 άσπρα

Στο νησί δημιουργούνται μετόχια του Αγίου Όρους ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους, αναφέρει ο Δημήτριος Στρατής, ο οποίος με βάση τα περισωθέντα έγγραφα κατατάσσει ως αρχαιότερα μετόχια το της Φιλοθέου (1287), Καρακάλλου (1294) και Παντοκράτορος (1384). Αφορμή δημιουργίας των μετοχιών στάθηκαν ορισμένες δωρεές ελαιοδέντρων από τους κατοίκους στο γειτονικό Άγιον Όρος, τα οποία αυξήθηκαν με αγορές από μέρος των μονών ή με άλλες αφιερώσεις. Φυσικά οι λόγοι σύστασης των μετοχιών ήταν η παραγωγή του νησιού· το λάδι, οι ελιές, το κρασί και το κερί ήσαν πολύτιμα για τις μονές του Όρους.

Μετά την απογραφή του χωριού Καζαβίτι εγγράφονται οι αρχηγοί 31 νοικοκυριών που εργάζονται στα ορυχεία (maden), οι οποίοι, ακριβώς λόγω αυτής της απασχόλησής τους, πληρώνουν μόνο χαράτζι και σπέντζα και είναι απαλλαγμένοι από άλλους φόρους, σημειώνει ο γραφέας στο κατάστιχο (ΤΤ 490, σ. 189)³².

32. Βλ. *Ahmed Refik*, *Osmanlilar devrinde Türkiye Madenleri*, Ισταμπούλ 1931, σ. 24 κεξής. *Στάθη Κεκριδή*, «Μεταλλευτικές εργασίες και υλοτομία στη Θάσο κατά τον 18ο αιώνα», *Θασιακά* 7 (1992), σ. 107-114.

Η ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ 16ου ΑΙΩΝΑ (ΤΤ 702)

Το τρίτο κατάστιχο της Θάσου συντάχθηκε την εποχή του σουλτάνου Μεχμέτ του Γ' (1595-1603), δηλαδή την τελευταία δεκαετία του 16ου αιώνα. Σ' αυτό εγγράφεται η φορολογία των ιδίων περιοχών με το προηγούμενο, δηλαδή η Καλλίπολη και τα νησιά Λήμνο, Θάσο, Σαμοθράκη και Τένεδο, τμήμα της Θράκης, (Μάλαρα, Ίψαλα, Κομοτηνή κλπ.)· συνοδεύεται και αυτή η απογραφή από κανονναμέ³³.

Καταγράφονται οι εξής κοινότητες:

Λιμάνχισαρ· ορίζεται ως πόλη (nefs-i Limanhisar) και συνεχίζει να είναι το διοικητικό κέντρο του νησιού, όπου σημειώνονται τρεις ενορίες. Η πρώτη φέρει το όνομα του παπά Δούκα, όπως και στην απογραφή του 1570, από την οποία αποδεικνύεται ότι δεν την χωρίζουν πολλά χρόνια.

ενορία Παπά-Δούκα,	σπίτια:	91
» Παπά-Λάσκαρη,	» :	103
» Παπά-Δημήτρη,	» :	124

Ακολουθεί το χωριό Θεολόγος, όπου μεταξύ των κατοίκων του σημειώνονται και 6 μουσουλμάνοι. Οι τρεις από τις τέσσερις γειτονιές του χωριού ταυτίζονται μ' αυτές που αναφέρονται στην απογραφή του 1570:

ενορία Παπά-Θόδωρου,	σπίτια:	139
» Παπά-Γρηγόρη,	» :	137
» Παπά-Βασιλικού,	» :	211
» Παπά-Αργυρού,	» :	112

Στη συνέχεια καταγράφεται ο πληθυσμός και οι φόροι του χωριού Βούλγαρο και του κάστρου Κακή Ράχη (kale-i Kaki Rahi), όπου, όπως και στην προηγούμενη απογραφή, δεν σημειώνονται ενορίες. Αντίθετα στο Γενίχισαρ διακρίνονται 5 μαχαλάδες με τις ίδιες ονομασίες και τον ίδιο αριθμό κατοίκων όπως και το έτος 1570:

ενορία Παπά-Δημήτρη,	σπίτια:	40
» Παπά-Μελενίκου,	» :	45
» Παπά-Γιάννη,	» :	81
» Παπά Γιώργη,	» :	42
» Μαριόζ,	» :	48

33. J. Alexander, όπ. π., σ. 34. Για τις διαφοροποιήσεις του κειμένου σε σχέση με τους προηγούμενους βλ. στο ίδιο, σ. 86-89.

Πίνακας 3α: Φορολογούμενος πληθυσμός (ΤΤ 702)

Χωριά	Σπίτια
Λιμάνχισαρ	318
Θεολόγος	599 + 6 μουσουλμάνοι
Μπουλγάρ	222
Κακή Ράχη	134
Γενίχισαρ	149 + 108 άγαμοι ³⁴
Καζαβίτι	117 ³⁵
ΣΥΝΟΛΟ	1.647³⁶ + 6 μουσουλμάνοι

Πολυπληθέστερος πάντα οικισμός παραμένει ο Θεολόγος. Οι Μαριές στα τέλη του 16ου αιώνα ακόμη υπάγεται διοικητικά στο Γενίχισαρ· ως ανεξάρτητος οικισμός παρουσιάζεται στο κατάστιχο του κεφαλοχάραττου του 1626, όπως θα δούμε παρακάτω.

Συνολικά το νησί πληρώνει 69.870 άσπρα. Ελάχιστες είναι οι αποκλίσεις που παρατηρούνται ανάμεσα στους αριθμούς των δυο καταστίχων του δεύτερου μισού του 16ου αιώνα. Οι αριθμοί του πληθυσμού και των φόρων επί των διαφόρων ειδών παραγωγής συγκλίνουν. Στο κατάστιχο αυτό απογράφονται τα ίδια ποσά φόρων που είδαμε το 1570 να πληρώνουν οι μονές και τα μετόχια που υπήρχαν στο νησί. Θα έλεγε κανείς ότι ουσιαστικά η απογραφή του σουλτάνου Μεχμέτ του Γ' (1595-1603) φαίνεται να αντιγράφει την προηγούμενη που συνέταξε ο Σελίμ το 1570.

Η παρατήρηση που προκύπτει από τη σύγκριση των τριών καταστίχων του 16ου αιώνα είναι ότι ενώ σχεδόν διπλασιάζεται ο φορολογούμενος πληθυσμός της Θάσου, το ποσό των φόρων που καταβάλλει στο μιρλιβά της Καλ-

34. Καταγράφεται ο αυτός αριθμός φορολογουμένων που σημειώνεται και στην απογραφή του 1570, βλ. Πίν. 2α.

35. Η σπέντζα του χωριού είναι 3.075 άσπρα, το οποίο αμέσως παραπέμπει σε 123 φορολογικές μονάδες, εφόσον το ποσό που πληρώνει η κάθε φορολογική μονάδα είναι 25 άσπρα.

36. Σύμφωνα με την απογραφή του 1831, δημοσιευμένη τουρκικά. Στις αρχές του 19ου αιώνα οι οικογένειες του νησιού είναι 1.611, κάτι που δείχνει ότι το πληθυσμιακό μέγεθος του νησιού δεν διαφοροποιήθηκε ως τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, βλ. *Ε. Ζ. Karal, Osmanli Imparatorlugunda ilk nüfus sayimi, Άγκυρα 1943, σ. 82.*

λίπολης παραμένει αμετάβλητο³⁷. Τούτο σημαίνει ή ότι το νησί ενδεχομένως είχε μια ειδική φορολογική μεταχείριση ένεκα μιας υπηρεσίας που παρείχε στο οθωμανικό κράτος ή ότι η φορολογία του, που στο μεταξύ ακολουθεί κι αυτή ανοδική πορεία, επιμερίζεται. Όταν αναφέρομαι σε επιμερισμό του φόρου δεν εννοώ φυσικά το κεφαλοχάρατζο ή μια σειρά άλλων φόρων που εισπράττονται κατ' ευθείαν από το οθωμανικό Δημόσιο. Εννοώ τον επιμερισμό της συγκεκριμένης φορολογίας που αναγράφεται στα τρία κατάστιχα. Αναμφίβολα τα θέματα αυτά χρήζουν περαιτέρω αρχειακής έρευνας, η οποία ενδεχομένως να λύσει τα προβλήματα που κατατίθενται εδώ ως ερωτήματα και υποθέσεις. Πρέπει όμως να επισημάνω ότι έμμεσα η ύπαρξη ειδικής φορολογικής μεταχείρισης πιστοποιείται από την ίδια την απογραφή του 1570. Διαπιστώσαμε παραπάνω ότι ο Θεολόγος, χωριό με 613 φορολογικές μονάδες εκείνη την εποχή, πλήρωνε σπέντζα μόνο 4.750 άσπρα, ενώ κανονικά θα έπρεπε να είναι 15.325 άσπρα. Από έγγραφα του οθωμανικού Αρχείου της Πόλης γνωρίζω ότι η Θάσος εξέγγε μυλόπετρες, κυρίως όμως προμήθευε ποσότητες

Πίν. 3β: Φόροι (ΤΤ 702)

χωριά	σπέντζα	μούστος	τελωνείο	προβάτα	σύνκα κουκούλια κ.ά.	φόρος σφαγής	μελίσινα φόρος βοσκής
Λιμάνχισαρ	7.950	1.000	4.500	400	150	200	250
Θεολόγος ³⁸	(—)	—	(—)	(—)	(—)	—	(—)
Βούλγαρο	5.550	500	1.000	1.645	175	—	301
Κακή Ράχη	3.350	—	350	740	300	—	240
Γενίχισαρ	6.425	5.000	550	1.080	500	—	780
Καζαβίτι	3.075	1.100	350	1.000	235	—	230
ΣΥΝΟΛΟ		7.600				200	

37. Πρβλ. πίνακες 1β, 2β και 3β. Στο φερμάνι που εκδίδει ο Μαχμούτ Β' και με το οποίο παραχωρεί τη Θάσο στον Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου, αναφέρεται ότι το νησί αποτελούσε τιμάρι του ναυάρχου (καπουδάν πασά) με μίσθωμα 450.000 άσπρα, βλ. *A. E. Bakalopoulos, Thasos, όπ.π., σ. 104.*

38. Δεν αναγράφονται τα ποσά των εξής φόρων: σπέντζας, βρώμης, ελιών, προβάτων και χοίρων, οπωροφόρων δέντρων, βαλανιδιών, τελωνείου, αγροφυλακής και βοσκής. Στον πίνακα απεικονίζεται αυτό με το σύμβολο (-). Επίσης στον πίνακα γι' αυτόν τον λόγο δεν σημειώνονται και τα σύνολα των εν λόγω φόρων.

πολύτιμων μετάλλων στο νομισματοκοπείο της αυτοκρατορίας και, από την άλλη, ο δασικός της πλούτος ήταν απαραίτητος για τη ναυπήγηση πλοίων του οθωμανικού στόλου³⁹. Τα στοιχεία αυτά με οδηγούν στην υπόθεση ότι ενδεχομένως για τις υπηρεσίες αυτές προς το οθωμανικό κράτος οι Θάσιοι είχαν φορολογικές ελαφρύνσεις.

ΤΟ ΚΑΤΑΣΤΙΧΟ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΟΧΑΡΑΤΣΟΥ ΤΟΥ 1626

Στο κατάστιχο Maliyeden Müdevver 14921 του έτους 1626, εγγράφονται τα ονόματα 1.367 κατοίκων που πληρώνουν κεφαλικό φόρο. Στην απογραφή αυτή σημειώνονται τα εξής χωριά: Λιμάνχισαρ, (με τις ενορίες παπα-Μακένδο, παπα-Αργυρόπουλο, Διαμαντή, Γιάννη Παπά), Θεολόγος, Βούργαρο, Καζαβίτι, Κακή Ράχη, Γενίχισαρ και το χωριό Μαργιές ως ανεξάρτητη πλέον κοινότητα.

μύλοι	ελιές	χοίροι	μοναστήρια	πρόστιμα κ.ά. φόροι	βρώμη	βελανίδια	πίσσα	ΣΥΝΟΛΟ
100	150	100	100	502	—	—	—	15.000 (15.452)
340	(—)	(—)	450	154	(—)	(—)	—	8.970 ⁴⁰
100	1.000	89	—	950	700	—	—	12.000 (12.010)
—	350	90	200	679	300	41	—	6.800 (6.640)
160	3.000	200	100	400	1.140	150	450	20.000 (19.935)
—	450	80	100	100	430	—	150	7.100 (7.300)
700			950	2.789			600	69.870 (70.307)

39. Για τα δάση και την υλοτομία βλ. *Αγλαΐα Γκρέτσικου*, «Η φύση της νήσου Θάσου. Δάσος: ο κυρίαρχος», *Θασιακά* 8 (1995), σ. 74-113. Στα πλούσια δάση του νησιού αναφέρονται όλοι οι περιηγητές που έγραψαν για τη Θάσο.

40. Αν θεωρήσουμε ότι στην περίπτωση των φόρων που δεν σημειώνονται ποσά ισχύουν αυτά της προηγούμενης απογραφής και στο σύνολό τους (7.800 άσπρα) προσθέσουμε τα 944 άσπρα της νέας αυτής απογραφής, τότε η συνολική αυτή υποθετική φορολογία του Θεολόγου φτάνει τα 8.744 άσπρα· ο γραφέας ως σύνολο φόρων του χωριού σημειώνει το ποσό των 8.970 άσπρων. Η σύγκλιση των αριθμών συνηγορεί υπέρ του ορθού της υπόθεσής μας.

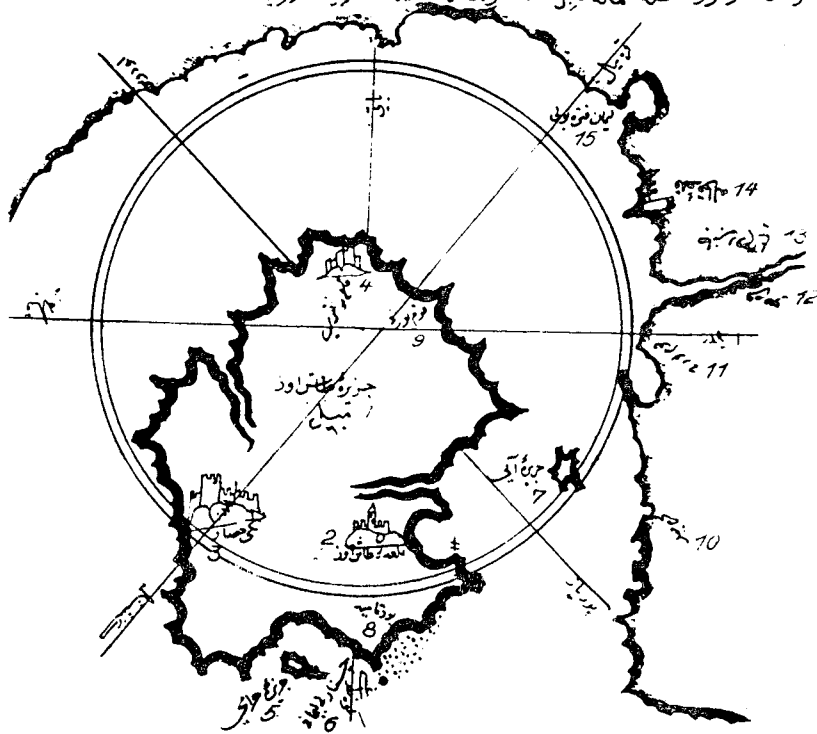
Πίνακας 4α: Φορολογούμενος πληθυσμός στο 1626 (MM 14921)

Χωριά	Φορολογούμενες οικογένειες
Λιμάνχισαρ	273
Θεολόγο	439
Βούργαρο	175
Καζαβίτι	125
Κακή Ράχη	120
Γενίχισαρ	186
Μαργιές	49
ΣΥΝΟΛΟ	1.367

Παρατηρείται ότι στα 30 χρόνια περίπου που μεσολαμβάν από την απογραφή του Μεχμέτ του Γ' και αυτήν του έτους 1626 ο φορολογούμενος πληθυσμός φαίνεται να συρρικνώνεται κατά 200 περίπου φορολογικές μονάδες. Δεν είναι όμως αναγκαστικό η συρρίκνωση αυτή να αποτελεί και δημογραφική συρρίκνωση. Μια σειρά καταστίχων κεφαλικού φόρου θα υποδείκνυε ποιο ήταν το μέγεθος του αριθμού των ατόμων που πλήρωναν κεφαλοχάρατσο⁴¹. Έχουμε παρατηρήσει ότι ο αριθμός τους σε πολλές περιπτώσεις δεν ταυτίζεται με τον αριθμό των ατόμων που πληρώνουν σπέντζα. Ωστόσο για δυο στοιχεία μπορούμε να είμαστε βέβαιοι: ότι ασφαλώς δεν θα ήταν λιγότερα από 1.367 τα νοικοκυριά των Θασίων στις αρχές του 17ου αιώνα και ότι δεν υπήρχαν στο νησί άλλοι από τους επτά οικισμούς.

41. Στο φερμάνι του Μαχμούτ Β' αναφέρεται ότι το έτος 1173 ο αριθμός των δελτίων του κεφαλικού φόρου (ενγκ) ήταν 1.236, βλ. «Φερμάνιον του μακαρίτου σουλτάν Μαχμούτ Χάν, εκδοθέν τω 1810, περί εκχωρήσεως της νήσου Θάσου εις τον εκ Καβάλας Μεχμέτ Αλή Πασσάν», Μακεδονικόν Ημερολόγιον 1909, σ. 80-83. Πρόκειται για το ίδιο φερμάνι που εκδίδει ο Απ. Βακαλόπουλος, Thasos, όπ. π., σ. 103-106.

أنك قر شوسین ادا یه بکر ستر بز یومری بروک اوزر نده بز خراب قلعه و اوزر آدینه خرت بولونه بز مریه
 موزیر مزا مایوز ایمان اول کناز لرد ده دفتره بولومر متلاد دفتره بلو بز خراب قلعه مزا اول مضا مزا
 بز خوب ایمان و اوزر مزا مذکور ایمانک ایچنده بلکن اوزر نده باز جا کلک جا بز مریه و سعتله کیور حیفه اکی باغ
 آراسینر و بی صابرب بز لرد مزا ماکوز ایچو بی بز اول دیار ده سیر و بز کوز فریدنر و اگر واقع اولوب مذکور کوز
 و اوزر نده عادت بومر کیور اول کوز فرک حدیته اکی میل فالد قدن صکره سیر و ز صوبیک علامتی بومر کیور
 اولوز اندن صکره یلدر طرفیه و اوزر لرد موز قوز لرد بلاجه بز لرد مریه ایچ بز لرد مریه و الاخوب د موز بز لرد
 سیکر و وزیر کاره سیکر الی بزک اولیج و الخاصل جواب بیوک کیلره مزا و اوق کیلره هر بزون آراسی ایماندر
 و عده آریه ایمانه و اوزر لرد آری بز کلا مزا مانه اوز غایب الالف کر لدر بز برا که سینلو بز لرد مریه بز
 اولان کناز لرد و ک عمل کلکه قابل علامتکرین بیان ابلدک باقی علامتی آشکالنده کوز له و السلام

P. Kahle, Piri Re'is Bahriye, σ. 13.